

ПУБЛІКАЦІЇ І МАТЕРІАЛИ

УДК 904 : .911.37(477.84)“638” : 001.891

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОРОДИЩА ЛИСИЧНИКИ ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ У 2009 р.

Б. І. Завітій

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, e-mail: zavitij@ukr.net

Подано результати досліджень на території та в околицях городища культури Гава-Голігради поблизу с. Лисичники Заліщицького р-ну Тернопільської обл. Охарактеризовано виявлені пам'ятки, об'єкти та віднайдений рухомий матеріал.

Ключові слова: ранньозалізний вік, Гава-Голіградська культура, городище, селище, вал, рів, споруда, горщик, миска, крем'яний серп, вістря стріли, зооморфна та антропоморфна пластика, глиняна моделька колеса.

У червні–липні 2009 р. експедиція Інституту археології Львівського національного університету імені Івана Франка проводила археологічні дослідження на території та в околицях городища Гава-Голіградської культури поблизу с. Лисичники Заліщицького р-ну Тернопільської обл. Основна мета пошукових робіт полягала в уточненні часу функціонування городища та його ролі в системі заселення. Для її досягнення було поставлено такі завдання: детальні обстеження на території пам'ятки та в її околицях; вивчення найближчого природного оточення; виготовлення інструментального плану городища; вивчення конструкцій оборонних укріплень; визначення потужності і характеру культурного шару на укріпленій території; встановлення часу припинення функціонування городища. Для цього проведено пошук пам'яток в околицях городища за гідросіткою, по берегах потічка Вовчків, в межах так званої ресурсної зони. У північно-західній частині городища (паралельно до розкопу Ю. Малєєва) закладено траншею з двома прирізками, зорієнтовану перпендикулярно до лінії захисту

ЛИСИЧНИКИ-I

Перед початком археологічних робіт здійснено детальне обстеження мису. Тут збереглися поверхневі сліди оборонних споруд. Окрім відомого вже поперечного валу та рову від напільної сторони, по периметру плато (краю схилу) виявлено залишки, поруйнованого природними та антропогенними чинниками, валу, рову, а в окремих місцях ескарпу. За наявними параметрами ця лінія захисту менш потужна від тієї, що відділяє мис від напільної сторони, але водночас є своєрідним її продовженням (рис. 1). Топогеодезичний план городища, виготовлений автором за допомогою мензульного приладу “Кіпрегель КН-01”, дозволяє детально охарактеризувати його топографію.

Укріплена територія розташована в урочищі “Під валом”, на мису правого берега р. Серет. З напільної (західної) сторони розташований вал, висотою 2 та шириною 6 м і рів, глибиною 3,5 та шириною 5 м. З решти сторін воно обмежене крутими скельними схилами корінного берега ріки, а з південно-західної – глибокою долиною струмка Вовчків, яка являє собою круту скелясту стіну. Таким чином, в цих місцях городище має надійні природні перешкоди, які додатково були зміцнені мало потужною лінією захисту. Вона проходила майже паралельно до природних перешкод. В лісі, де вона збережена дещо краще, видно земляний насип із збереженою висотою 0,5 і шириною 2 м та ровом шириною 3 і глибиною 0,5 м. На полі цю лінію розорано, хоча з аерокосмічної зйомки її залишки простежуються у вигляді незначного підвищення (до 0,3 м), яке має темніше забарвлення, тобто місце поруйнованого валу представлене темно-сірими гумусними суглинками зі слідами антропогенного впливу (див. рис. 1). Таким чином, городище оточене лінією захисту по всьому периметру. Його укріплена площа сягає близько 140 га.

Зараз південна і східна частини городища зайняті рільничими угіддями. Решта площі вкрита мішаним лісом і чагарниками. На рільничих угіддях, на рівні сучасної поверхні зібрано фрагменти боковин, вінець та денць ліпного кухонного посуду. Товщина стінок сягає 0,8–1,2 см. Текстура керамічного тіста важкосуглинкова, з домішками дрібнозернистого піску й шамоту. Поверхня заглажена і підлощена під краєм вінець. Випал кераміки нередукований. Тут варто зазначити таке: по-перше, подібні ознаки характерні для ліпного грубостінного посуду, віднайденого нами під час розвідкових робіт на городищі і віднесеного до другого періоду функціонування пам’ятки, тобто до пізнього періоду культури Гава-Голігради (кінець VIII–середини VII ст. до н.е.) (рис. 6); по-друге, і це надзвичайно важливо, керамічного посуду, характерного для раннього періоду (зі слідами розчисів) на поверхні не віднайдено.

З метою вивчення характеру і конструкції лінії захисту*, а також часу її спорудження та функціонування, у південно-західній частині городища (паралельно до траншеї Ю. М. Малєєва) закладено траншею, розміром 2×12 м, з двома прирізками – 6×2 і 2×2 м. Вона орієнтована перпендикулярно до валу та рову. Нею охоплено більшу частину земляного насипу, тобто, від вершини включно до сучасного внутрішнього підніжжя. Нумерація квадратів, розмірами 2×2 м, починалася з північного заходу (рис. 2).

---

* Дослідженнями Ю. М. Малєєва жодних дерев’яних оборонних конструкцій не зафіксовано. Саме це і спонукало нас до повторного вивчення цієї лінії захисту із застосуванням удосконалених методів вивчення зазначеного типу споруд.

За свідченнями старожилів с. Лисичники на початку XX ст. земляний насип було дещо знівелювано, особливо його верхівку. Лише у північно-західній частині він повністю зберігся у недоторканому вигляді. Порівняння параметрів на цих ділянках дозволяє припустити, що під час нівелювання знесено земляний насип товщиною від 0,5 до 0,7 м. При цьому, як буде показано нижче, руйнація не пошкодила конструкції лінії захисту.

У різних частинах траншеї стратиграфія культурних нашарувань виявилася неоднаковою за потужністю та неоднорідною за структурою. Тому, глибини залягання шарів, виявлених об'єктів і рухомого матеріалу подано від абсолютного рівня, який встановлено нами на висоті 0,1 м в найвищій точці на валі. Культурні нашарування в межах внутрішнього підніжжя валу можна охарактеризувати так: по всій площі розкопу (кв. А1–А6), виявлено лісову підстилку товщиною 0,05–0,07 м; нижче, в межах всієї траншеї, залягали світло-сірі опідзолені суглинки. Їхня товщина сягала 0,15–0,20 м. Вони перекривали верству сірих гумусних суглинків (які виступали у кв. А1, А5, А6) товщиною 0,4–0,7 м. Натомість в решті квадратів (А2–А5) під лісовою підстилкою залягали темно-сірі гумусні суглинки, насичені глиняною вимазкою та вугіллям, що й становило заповнення **об'єкта 1** (див. рис. 2; 3). Його абриси представлені залишками горілої плахи та кам'яної кладки, які виявлено на однаковій глибині щодо рівня сучасної поверхні (0,3 м). Рештки плахи шириною 0,35–0,40 м (виявленої у кв. А2) залягали паралельно до поздовжньої осі валу, на віддалі 2 м в бік підніжжя. Від неї збереглися ледь помітні відбитки горілої деревини й вугілля. Верхня межа плахи була на глибині 0,35, а нижня – 0,5 м від абсолютного рівня (див. рис. 2; 3). Треба зауважити важливу деталь: в нижній частині заповнення об'єкта 1, в напрямку до підніжжя земляного насипу, простежено долівку, виражену тоненьким вугільно-зольним прошарком й уламками глиняної вимазки. Зазначене дає підстави вважати горілу плаху рештками передньої дерев'яної стіни споруди. Її конструктивний тип (зрубний чи каркасно-стовповий) поки що встановити не вдалося. Однак ми схилиємося до каркасно-стовпової конструкції. Залишки задньої (внутрішньої, відносно укріпленої ділянки городища) стіни збереглися у вигляді кам'яної стіни, викладеної з каменю-пісковика без зв'язуючого розчину (кв. А5, Б5, А'5). Подібно до передньої (дерев'яної), вона проходила паралельно до поздовжньої осі земляного насипу (див. рис. 2; 3). В процесі досліджень встановлено, що її збережена ширина сягає 0,7, а висота – 0,25–0,30 м. Відкрита нами в траншеї та прирізках довжина цієї стіни сягала 4,7–? м. Треба зазначити, що обабіч двох стінок траншеї (кв. А6), тобто перпендикулярно до валу, виявлено два перестінки (довжиною 0,8 м), конструктивно поєднані із задньою стіною. На їхніх викінченнях зафіксовано стовпові ямки діаметром 0,2 і глибиною 0,15 м. Поряд з кам'яною кладкою та й на її поверхні траплялася глиняна вимазка, вугілля, а інколи й попіл. Простір між передньою і задньою стінами представлений темно-сірими суглинками – заповненням, яке окреслювало верхні межі об'єкта 1. Його ширина сягала близько 7 м.

Стратиграфія і планіграфія об'єкта та конструктивні елементи стін дозволяють констатувати, що це споруда наземного типу. Водночас вона є складовою лінії захисту на завершальному етапі функціонування городища, оскільки її передня стіна конструктивно пов'язана з верхньою частиною насипу валу.

В заповненні та на долівці споруди віднайдено значну кількість кухонного посуду з прямими, горизонтально зрізаними вінцями, діаметром 22–24 см, які плавно переходять в коротку шийку і далі, до ледь виражених

плічок. Під нижньою губою вінець є округлі або овальні пластичні виступи-гудзи. На деяких горщиках цього типу орнамент відсутній. Зовнішня поверхня горбкувата, однак окремі посудини мають підлощення лише під краєм вінець. Товщина стінок сягає 0,8–1,2 см. Текстура керамічного тіста важкосуглинкова, з домішками дрібнозернистого піску і шамоту. Випал кераміки нередукований. (рис. 7). Подібний посуд віднайшов Ю. Малєєв на поселенні Голігради, городищі Городниця та інших пам'яток, що репрезентують пізній період культури Гава-Голігради (кінець VIII–середини VII ст. до н.е.) [1. С. 36–38].

Таким чином, об'єкт 1 – наземну прибудову до валу, слід віднести до пізнього періоду функціонування городища (кінця VIII–середини VII ст. до н.е.).

Зауважимо, що об'єкт 1 споруджено на піднівельваному горизонті сірих суглинків, які входили до лінзоподібної основи насипу валу в середній та нижній частинах. Саме під цим прошарком суглинків у підніжжі валу (кв. А4–А5, Б4–Б6, А¹⁵, див рис. 2; 4), на глибині 1,3 м від абсолютного рівня (1 м від рівня сучасної поверхні) збереглися залишки **Об'єкта 2**. Його верхні контури представлені заповненням із темно-сірих суглинків, в яких віднайдено уламки каменю-пісковика, глиняну вимазку, вугілля, попіл та фрагменти зооморфної пластики. Разом із темно-сірими суглинками це заповнення окреслювало межі споруди, шириною 4 м. Передня стіна прилягала до нижньої частини валу. Вона представлена стовповою ямкою, діаметром 0,2 і глибиною 0,10–0,15 м та дещо утрамбованою долівкою у вигляді тонкого гумусного прошарку з вмістом вугілля, глиняної вимазки і попелу, який простягався паралельно до осі вершини валу (див. рис. 4). Швидше за все її конструкція була каркасно-стовповою. Треба зауважити, що долівка, яка вказує на передню межу споруди, мала однаковий характер в межах відкритої частини об'єкта 2. На рівні долівки (кв. Б4), збереглися залишки вогнища, діаметром до 1 м. Товщина вугільно-зольного прошарку, що вкривала його, сягала 0,15 м. Опалювальний пристрій віддалений від передньої стіни споруди приблизно на 1 м (див. рис. 4). Залишки задньої (внутрішньої, відносно укріпленої ділянки городища) стіни збереглися на рівні долівки (кв. Б5–Б6 та А¹⁵). Вони представлені кам'яною кладкою без зв'язуючого розчину (розміри 0,7×0,2 м), спрямованою довшою стороною паралельно до поздовжньої осі валу. В цій кладці виявлено стовпову ямку, діаметром 0,2 і глибиною 0,15 м (див. рис. 4).

Стратиграфія і планіграфія об'єкта та конструктивні елементи стін дозволяють констатувати, що це споруда наземного типу. Вона є складовою лінії захисту на початковому етапі функціонування городища, оскільки її передня стіна конструктивно пов'язана з нижньою частиною насипу валу.

В заповненні і на долівці споруди, а також в межах опалювального пристрою віднайдено значну кількість знахідок, серед яких переважали уламки і фрагменти кухонного та столового посуду, зоо- та антропоморфної пластики. Поряд з ними віднайдено фрагменти модельок коліс (рис. 14, 1,2), кременевий серп (див. рис. 14, 3) тощо.

Кухонний посуд умовно можна поділити на дві групи. Першу репрезентують верхні частини горщиків, характерними рисами яких є злегка

відігнуті назовні вінця діаметром від 12 до 29 см; орнаментация округлими чи овальними пластичними виступами-гудзами на плічках та під краєм верхньої губи; прямі високі шийки. Товщина стінок сягає 1,0–1,2 см. В керамічному тісті переважають домішки шамоту (рис. 8). Варто зауважити, що ця група становить 30–35 % від загальної маси кухонних горщиків віднайдених в об'єкті 2.

До другої групи треба віднести горщики, яким притаманні такі риси: середньо відігнуті назовні вінця діаметром 10–24 см; орнаментация округлими пластичними виступами-гудзами на плічках та під краєм верхньої губи, а також канелюрами та геометричним орнаментом на шийці та плічках; відхилені назовні високі шийки. Верхня частина горщиків ззовні підлощена, інколи розчесана. Товщина стінок сягає 0,5–0,7 см. В керамічному тісті переважає дрібнозернистий пісок (рис. 9). Аналогічний кухонний посуд, до якого віднесено горщики першої та другої груп відомий з досліджень добре стратифікованого селища Магала, що на Буковині Г. Смірнова датувала його IX ст. до н.е. [2. С. 7–34; 3. С. 109–118].

Окрему групу становлять амфороподібні горщики так званого псевдо-віланівського типу. На плічках вони прикрашені канелюрами та округлими чи овальними пластичними виступами-гудзами. Для цих амфор характерні: вертикальна шийка; дуже роздуті боки і виступ, що відмежовує шийку від плічок. Край вінець переважно вигнуті назовні (рис. 10).

Столовий посуд представлений фрагментами двох типів: півсферичних та конічних мисок чорного кольору діаметром 10–22 см. Для півсферичних характерними є: прямі та ввігнуті досередини рівно зрізані вінця. Внутрішня поверхня мисок чорнолощена. На зовнішній поверхні деякі миски мають орнамент у вигляді канелюрів. Товщина стінок сягає 0,4–0,6 см. В керамічному тісті є домішки дрібнозернистого піску і шамоту (рис. 11). Другий тип становлять конічні миски з розхиленими назовні пелюсткоподібними вінцями діаметром 20 см. Внутрішня поверхня чорнолощена й орнаментована горизонтальними канелюрами. Товщина стінок становить 0,8 см. В керамічному тісті є домішки дрібнозернистого піску і шамоту. Колір випалу – чорний (рис. 12). За наведеними ознаками столовий посуд треба віднести до раннього періоду культури Гава-Голігради і, зокрема, до IX–VIII ст. до н.е.

Отже, за стратиграфічними та планіграфічними даними об'єкт 2 – наземну прибудову до валу, слід віднести до раннього періоду функціонування городища (IX–VIII ст. до н.е.). На це вказує і рухомий матеріал – керамічні знахідки, віднайдені в нижній частині заповнення і на долівці.

Об'єкт 3 – господарська яма (кв. А5–А6; див. рис. 2; 5). Його верхні абриси виявлено на глибині 1,3 м від абсолютного рівня. Заповнення виражене темно-сірими гумусованими суглинками. В плані яма була аморфної форми, з прямовисними стінками, що переходили в горизонтальне дно. Абсолютна глибина від рівня виявлення сягала 1,25 м. Стратиграфічні та планіграфічні спостереження вказують на те, що це господарська яма. Вона є ранішою від наземних прибудов до валу (об'єктів 1 і 2).

В заповненні ями віднайдено кістки тварин, вугілля, фрагменти глиняної вимазки і фрагменти мисок. Посудини характеризують увігнуті досередини пелюсткоподібні і косозрізані вінця діаметром 20 см. Їх внутрішня поверхня чорнолощена. Товщина стінок сягає 0,8 см. В керамічному тісті є домішки дрібнозернистого піску і шамоту (рис. 13). За наведеними ознаками такі миски треба віднести до столового посуду. За аналогіями їх можна датувати раннім періодом культури Гава-Голігради, зокрема, IX ст. до н.е.

На дні ями віднайдено бронзове листоподібне вістря стріли довжиною 6,8 см, шириною 1,7 см та товщиною черешка 0,3 см (див. рис. 14, 4).

Об'єкт 4 виявлено на глибині 1,7 м (кв. А¹⁵; див. рис. 2; 5). Його заповнення представлене темно-сірими гумусними суглинками з включенням вимазки, попелу, вугілля та фрагментів керамічного посуду. Земляна долівка збереглась у вигляді добре утрамбованого прошарку темно-сірих гумусних суглинків, вкритих вугіллям і попелом на товщину 0,5–1,0 см. У північно-західній частині квадрату на рівні долівки виявлено залишки вогнища. Стратиграфічні дані також вказують на те, що цей об'єкт можна віднести до наземного типу, можливо й житла. Він є найранішим об'єктом серед виявлених нами в траншеї і прирізках.

На долівці споруди віднайдено фрагмент верхньої частини ліпного горщика, який характеризують прямі, горизонтально зрізані вінця, діаметром 22 см, що плавно переходять в коротку шийку і далі, до ледь виражених плічок. Під нижньою губою простежуються округлі пластичні виступи-гудзи. Зовнішня поверхня фрагмента заглажена, а під краєм вінець підлощенна. Товщина стінок сягає 0,8 см. Текстура керамічного тіста важкосуглинкова, з домішками дрібнозернистого піску і шамоту. Випал нередукований. За наведеними ознаками цей фрагмент горщика треба віднести до культури Гава-Голігради (IX ст. до н.е.).

Отже, в результаті дослідження лінії захисту в північно-західній частині городища можна констатувати наступне: параметри збереженої лінії захисту мають ширину основи земляного насипу 5,5–6,0, висоту 2–3; ширину рову 4–5 м, глибину 3,0–3,5 м; оборонні лінії функціонували протягом двох періодів, на що вказують залишки **об'єкта 1** – складової лінії захисту на завершальному етапі функціонування городища (його передня стіна конструктивно пов'язана з верхньою частиною насипу валу) та **об'єкта 2** – складової лінії захисту на початковому етапі функціонування городища (його передня стіна конструктивно пов'язана з нижньою частиною насипу валу); під оборонними спорудами I і II періоду виявлено два асинхронні об'єкти – **3** і **4**, раніші за попередні (1 і 2) й можливо, належать до селища, що передувало городищу; на послідовність виникнення і функціонування цих об'єктів, зафіксованих стратиграфічними спостереженнями вказує і рухомий матеріал; значна товщина культурного шару на укріпленій території свідчить про тривале функціонування городища; два періоди функціонування лінії захисту та значна потужність культурного шару на укріпленій території, де виявлено синхронні об'єкти обох періодів однозначно вказують на те, що городище в Лисичниках відноситься до культури Гава-

Голігради. Воно функціонувало протягом кінця IX–середини VIII ст. до н.е. – I період та середини VIII–середини VII ст. до н.е. – II період.

Для виявлення і локалізації невідомих та повторного вивчення відомих синхронних пам'яток в околиці городища обстежено терени в межах гідросистеми і прилеглих до неї підвищень і пагорбів. Повторно досліджено два селища (Лисичники-II, Лисичники-III).

ЛИСИЧНИКИ-II

Поселення знаходиться на рільничих угіддях на захід від городища (за 0,4 км на захід від лінії захисту, азимут 270°). Його територія займає південні схили, що прилягають до заплави потоку Вовчків і сягає 400 довжини та 200 м ширини. Площа поширення культурного шару – близько 8 га (див. рис. 1).

Територія селища використовують під рільничі угіддя. Верхню частину культурного шару поруйновано оранкою, внаслідок чого під час обстежень на поверхні віднайдено уламки глиняної вимазки, фрагменти ліпного і кружального керамічного посуду. За формою, текстурою керамічного тіста, випалом й орнаментациєю знахідки можна поділити на дві асинхронні групи.

До першої треба віднести уламки та фрагменти ліпних кухонних горщиків. Вони представлені лише боковинками. Товщина стінок сягає 0,8–1,2 см. Текстура керамічного тіста важкосуглинкова, з домішками дрібнозернистого піску й шамоту, який домінує серед них. Поверхня трохи горбкувата. Випал кераміки нередукований. Подібні ознаки характерні для ліпного грубостінного посуду, віднайденого нами під час розвідкових робіт на городищі. Ці знахідки можна віднести до культури Гава-Голігради (IX–VIII ст. до н.е.).

Другу групу складають уламки і фрагменти кружальних горщиків і мисок. Ці знахідки керамічного посуду можна попередньо віднести до пізнього середньовіччя.

Отже, обстеження пам'ятки Лисичники-II показали, що за віднайденим рухомим матеріалом на поверхні селища вона є принаймні двошаровою – нижній шар датується культурою Гава-Голігради (IX–VIII ст. до н.е.), а верхній – слід віднести до пізнього середньовіччя.

ЛИСИЧНИКИ-III

Поселення знаходиться на рільничих угіддях на захід від городища (за 1 км на захід від лінії захисту, азимут 270°). Воно займає південні схили, що прилягають до струмочка і сягає 400 довжини та 200 м ширини. Площа поширення культурного шару сягає близько 5 га.

Територія селища використовується як рільничі угіддя. Верхня частина культурного шару поруйнована оранкою, внаслідок чого під час обстежень на поверхні віднайдено уламки глиняної вимазки, фрагменти ліпного і кружального керамічного посуду. За формою, текстурою керамічного тіста, випалом та орнаментациєю знахідки можна поділити на дві асинхронні групи.

До першої треба віднести уламки та фрагменти ліпних кухонних горщиків. Вони представлені лише боковинками. Товщина стінок сягає 0,8–1,2 см. Текстура керамічного тіста важкосуглинкова, з домішками дрібнозернистого піску й шамоту, який домінує серед них. Поверхня трохи

горбкувата. Випал кераміки нередукований. Подібні ознаки характерні для ліпного грубостінного посуду, віднайденого нами під час розвідкових робіт на городищі. Ці знахідки можна попередньо віднести до культури Гава-Голігради (IX–VIII ст. до н.е.).

Другу групу складають уламки і фрагменти кружальних горщиків. Кружальний посуд репрезентований уламками кухонних горщиків і мисок. Такі знахідки керамічного посуду можна попередньо віднести до пізнього середньовіччя.

Отже, результати обстеження пам'ятки Лисичники-III дозволяють констатувати, що за віднайденим рухомим матеріалом на поверхні селища вона є принаймні двошаровою – нижній шар датується культурою Гава-Голігради (IX–VIII ст. до н.е.), а верхній – слід віднести до пізнього середньовіччя.

Отже, розвідкові археологічні дослідження в околицях с. Лисичники дають підстави констатувати, що оборонні лінії функціонували протягом двох періодів, на що вказують залишки **об'єкта 1** – складової лінії захисту на завершальному етапі функціонування городища та **об'єкта 2** – складової лінії захисту на початковому етапі функціонування городища; під оборонними спорудами I і II періоду виявлено два асинхронних об'єкти (**3** і **4**), раніші за об'єкти 1 і 2), що можливо, належать до селища, яке передувало городищу; на послідовність виникнення і функціонування цих об'єктів, зафіксованих під час стратиграфічних спостережень, вказує і рухомий матеріал; значна товщина культурного шару на укріпленій території свідчить про тривале функціонування городища. Два періоди функціонування лінії захисту й значна потужність культурного шару на укріпленій території, де виявлено синхронні об'єкти обидвох періодів, однозначно вказують на те, що городище в Лисичниках відноситься до культури Гава-Голігради. Воно функціонувало протягом кінця IX–середини VIII ст. до н.е. – I період та середини VIII–середини VII ст. до н.е. – II період. Матеріали, зібрані з поверхні культурного шару на поселеннях Лисичники II, III, дозволяють стверджувати, що поряд із городищем, функціонували синхронні селища. Разом з городищем вони утворюють гніздо поселень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Малєєв Ю. М.* Городище Городница на Дністрі // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 1992. – Вип. 2 – С. 36–38.
2. *Смирнова Г.* Поселения Магала. Пам'ятник древнофракийской культуры в Прикарпатье (вторая половина XIII–середина VII вв. до н. э.) // МИА. – 1969. – № 150. – С. 7–34.
3. *Смирнова Г. И.* Раннеголиградский комплекс Магалы // КСИА. – 1965. – Вып. 105. – С. 109–118.

	<i>болото</i>		<i>перевідкладені сірі опідзолені суглинки</i>
	<i>джерело, струмок</i>		<i>сірі опізолени суглинки</i>
	<i>очерет</i>		<i>світло-сірі опідзолені суглинки</i>
	<i>пасовище</i>		<i>верхня межа лесу "материк"</i>
	<i>широколисті ліси</i>		<i>залишки трухлявілих колод</i>
	<i>польві та лісові дороги</i>		<i>залишки горілих колод</i>
	<i>нерозкопана територія зайнята деревом</i>		<i>залишки стовпових ямок</i>
	<i>вал</i>		<i>залишки трухлявілих дерев'яних плах</i>
	<i>рів</i>		<i>вогнищева яма</i>
	<i>невідомі траншеї</i>		<i>каміння</i>
	<i>траншеї</i>		<i>вугілля, зола</i>
	<i>рівень сучасної поверхні</i>		<i>глиняна вимазка</i>
	<i>дерн, лісова підстилка</i>		
	<i>темно-сірі опідзолені суглинки</i>		
	<i>перехідний горизонт до материка</i>		

Умовні позначення.

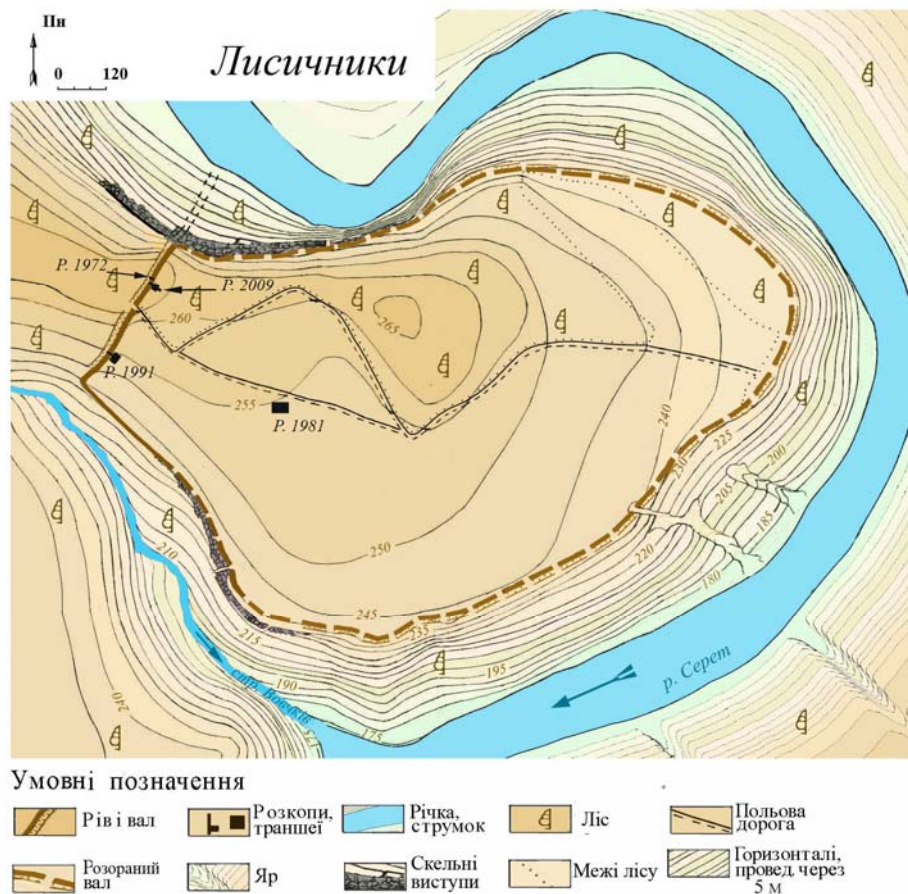

Рис. 1. Топо-геодезичний план городища Лисичники.

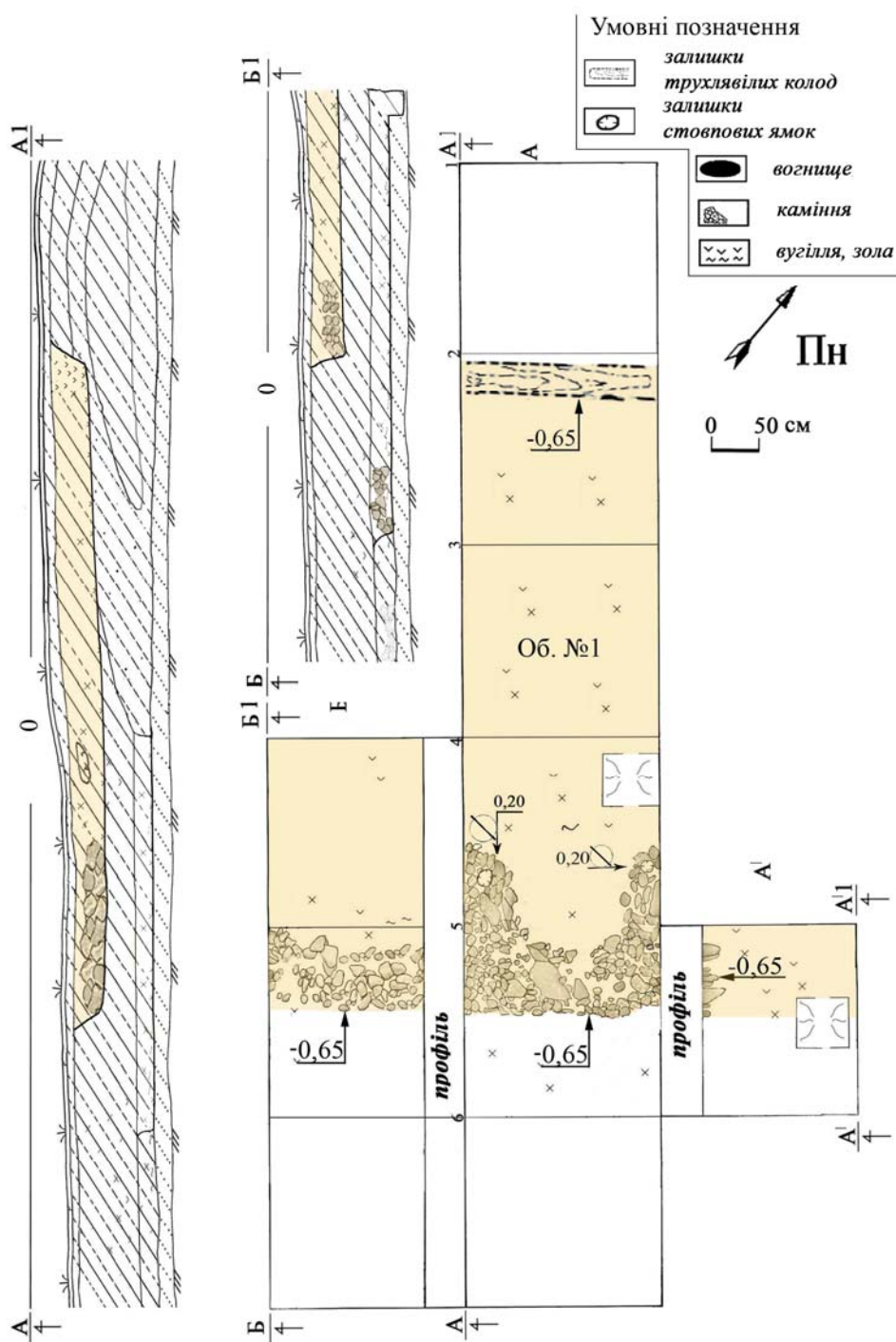

Рис. 3. План та профіль наземної прибудови до валу II періоду.

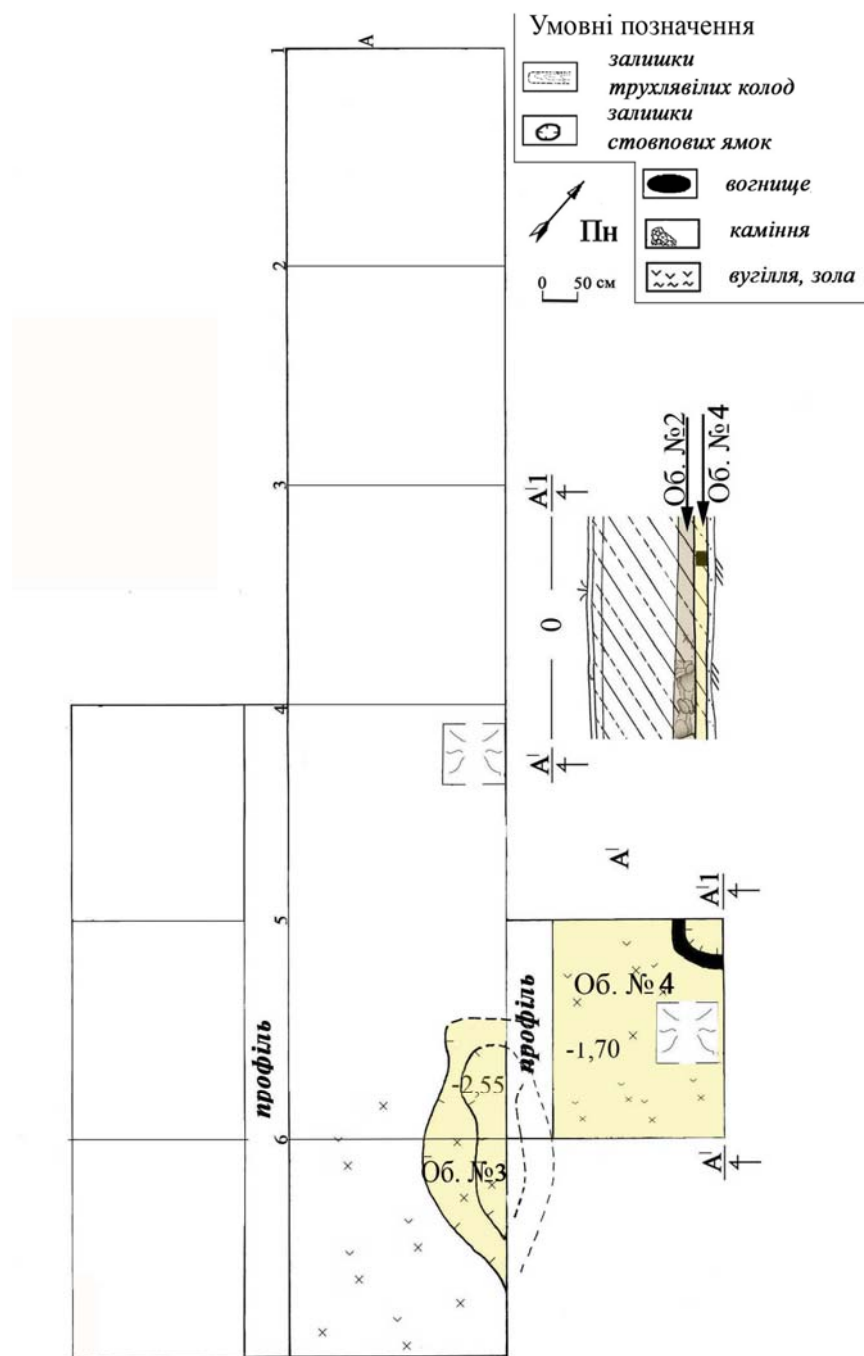

Рис. 5. План та профіль наземної споруди(об'єкт 4) і господарської ями (об'єкт 3).

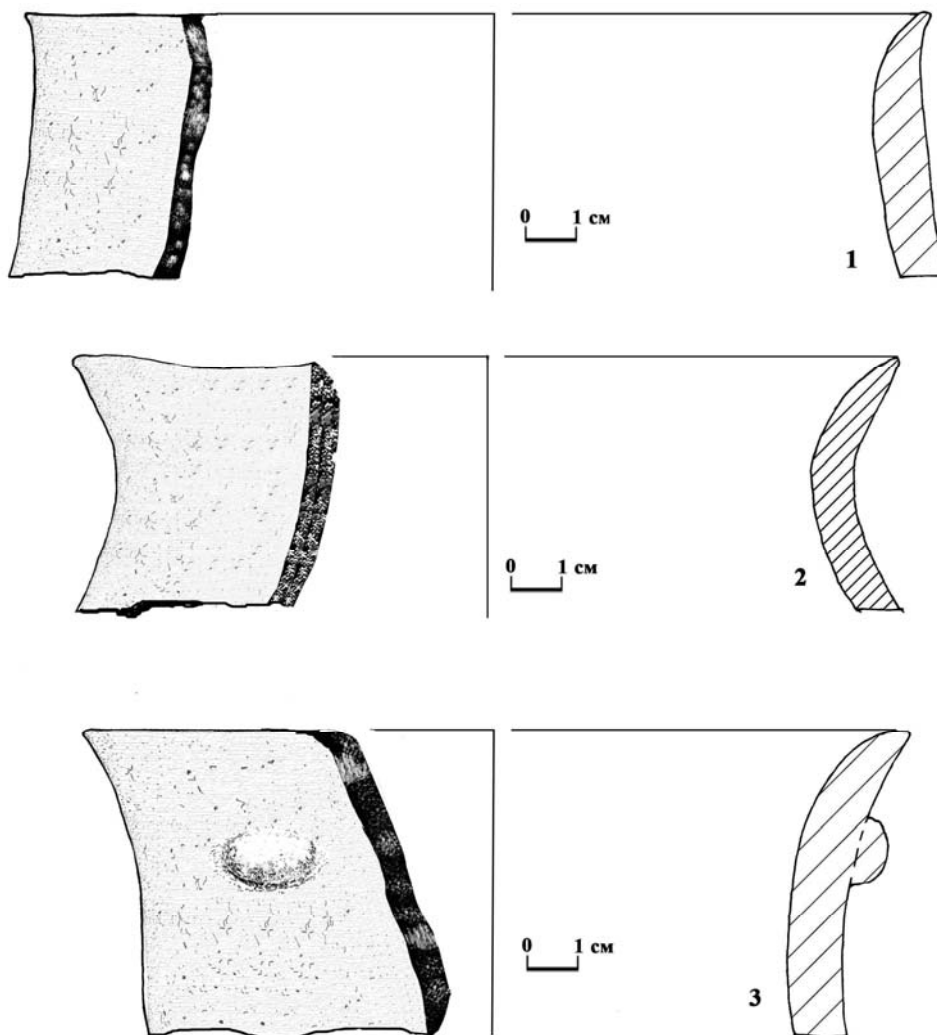

Рис. 6. Керамічний посуд з поверхні городища.

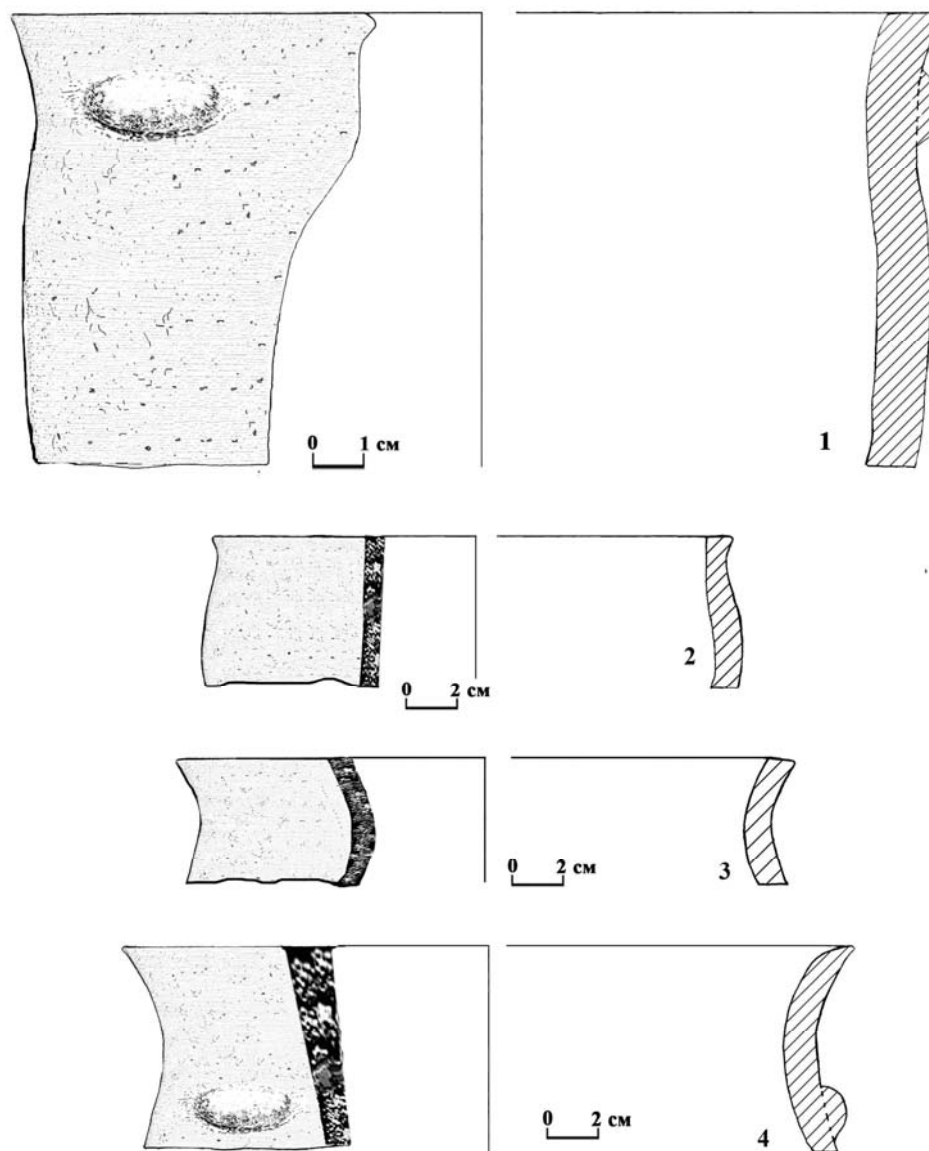

Рис. 7. Керамічний посуд з наземної прибудови до валу II періоду.

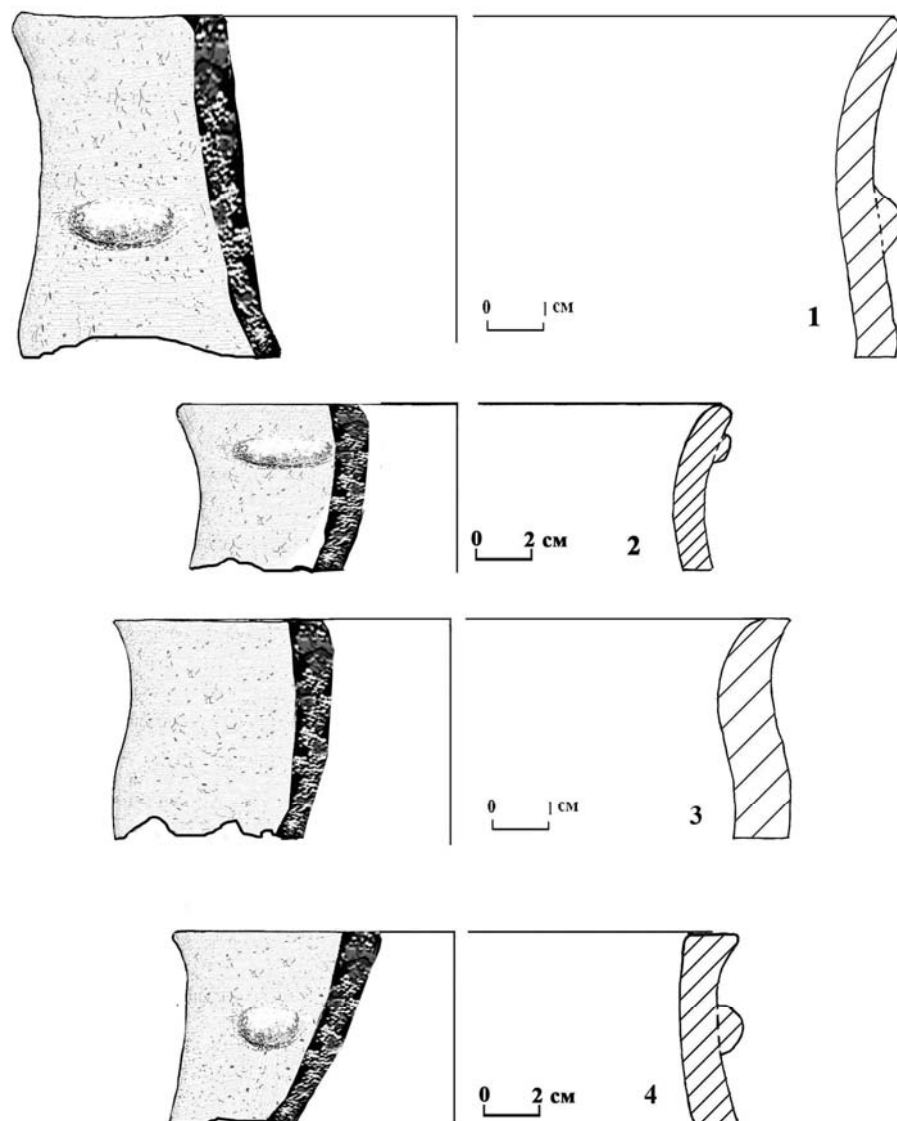

Рис. 8. Керамічний посуд з наземної прибудови до валу I періоду.

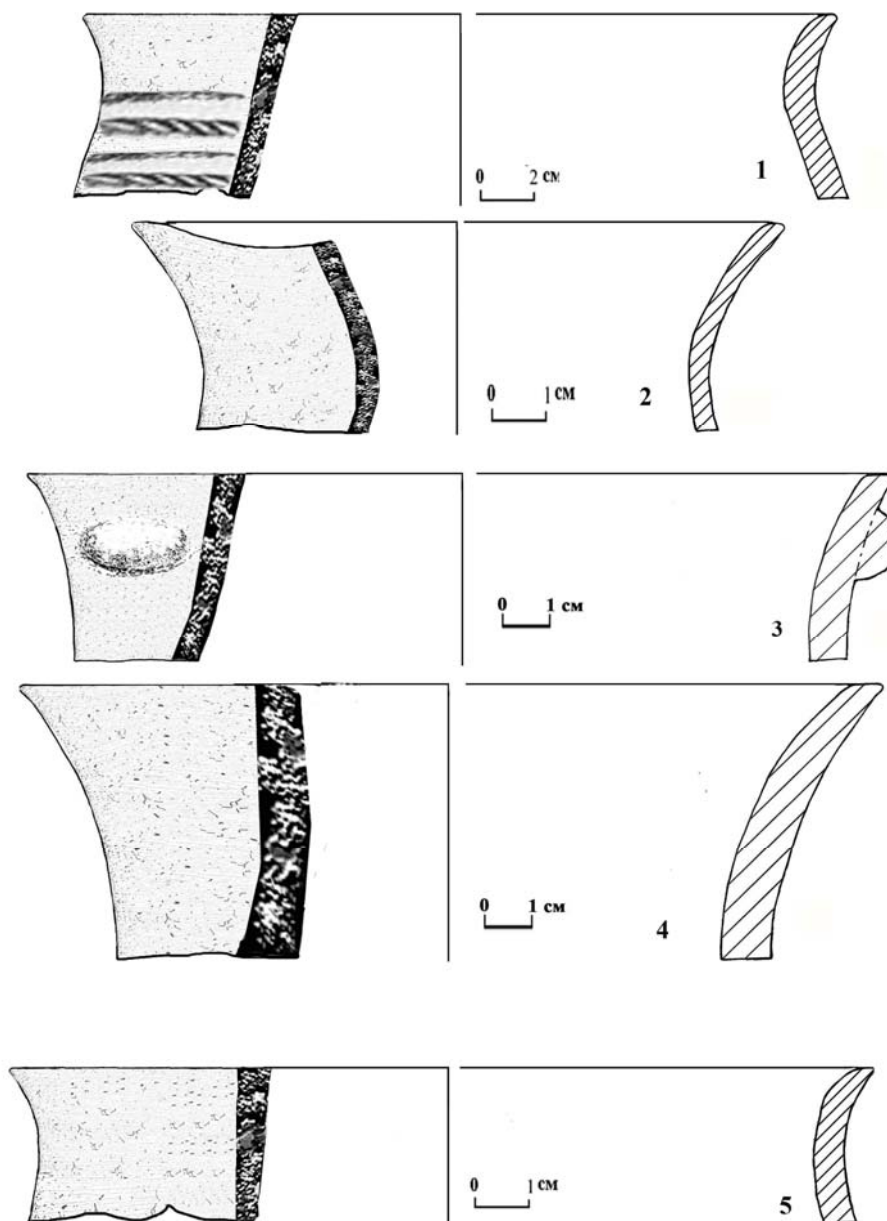

Рис. 9. Керамічний посуд з наземної прибудови до валу I періоду.

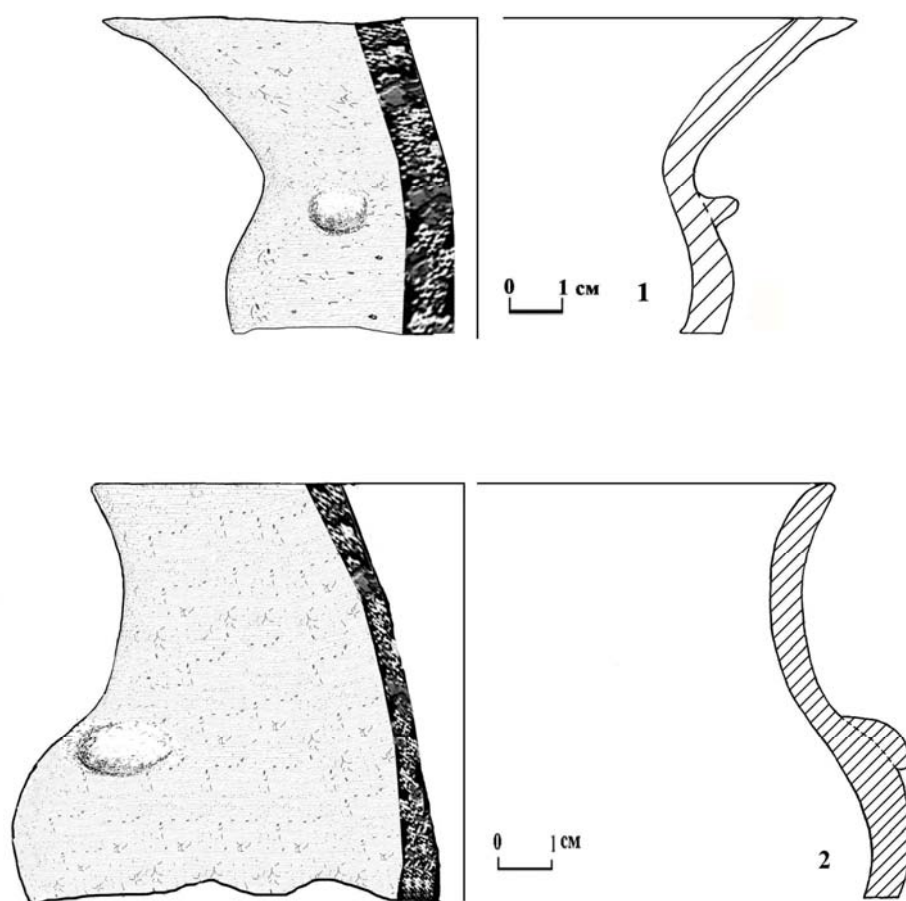

Рис. 10. Керамічний посуд з наземної прибудови до валу I періоду.

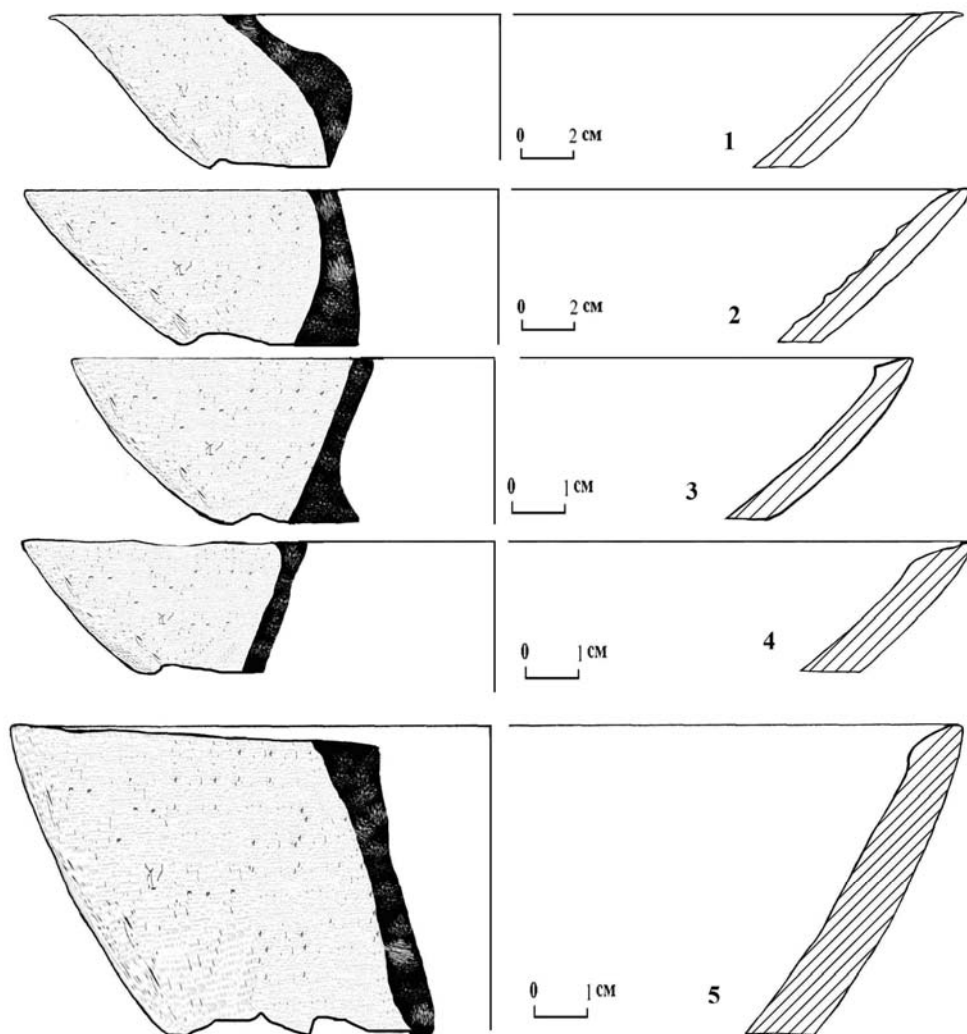

Рис. 11. Керамічний посуд з наземної прибудови до валу I періоду.

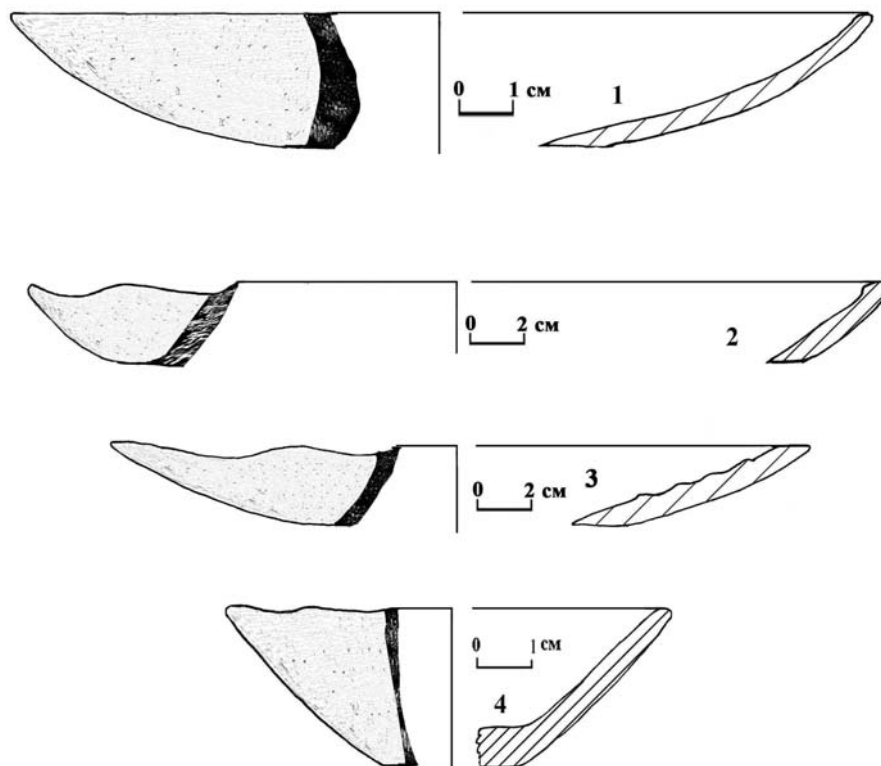

Рис. 12. Керамічний посуд з наземної прибудови до валу I періоду.

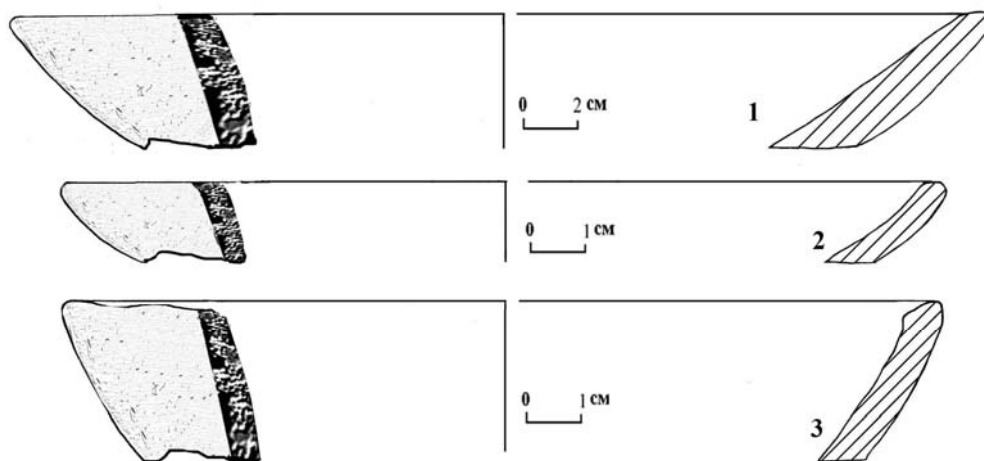

Рис. 13. Керамічний посуд із заповнення об'єкта 3.

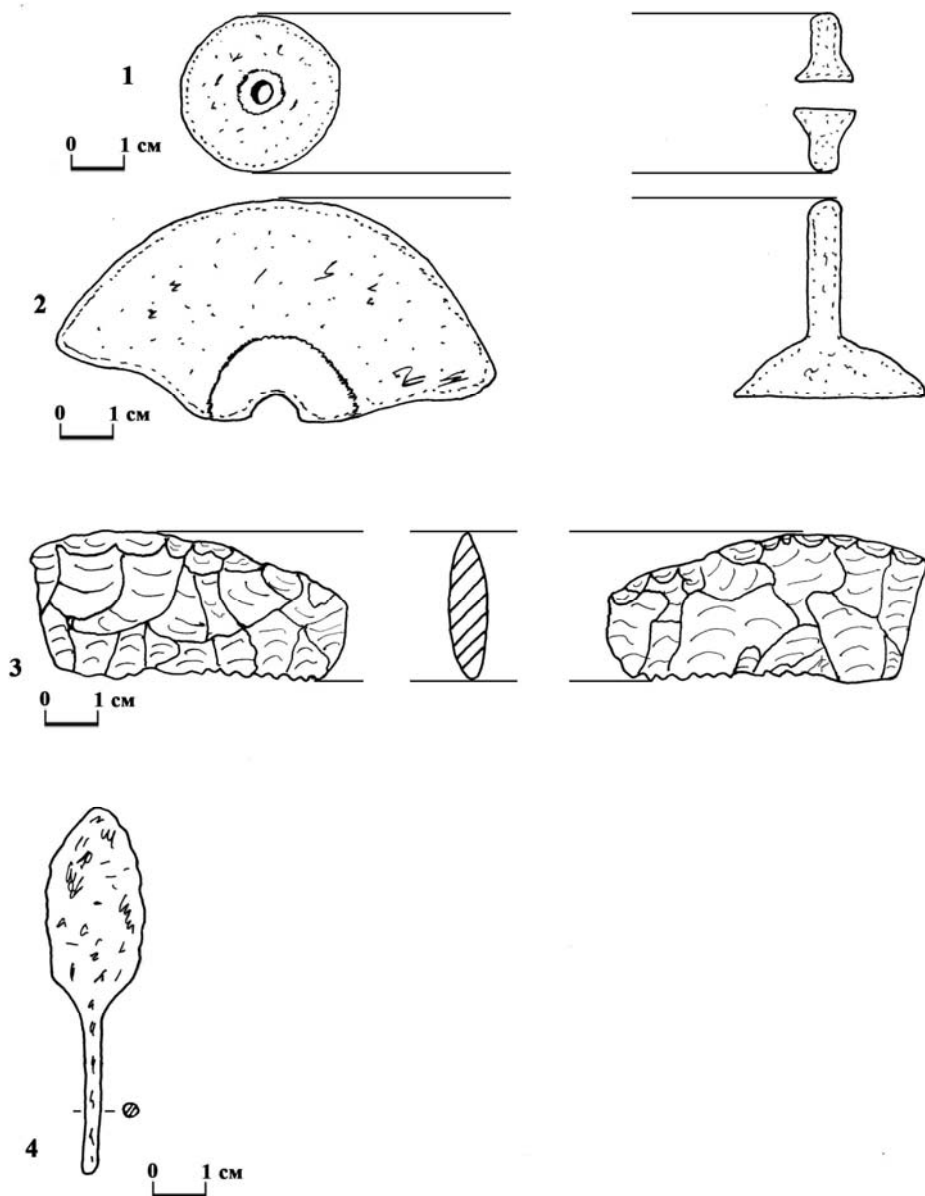

Рис 14. Знахідки з наземної прибудови до валу I періоду та господарської ями.

**ИССЛЕДОВАНИЯ ГОРОДИЩА ЛИСИЧНИКИ
И ЕГО ОКРЕСТНОСТЕЙ В 2009 г.**

Б. И. Завитий

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, e-mail: zawitij@ukr.net*

Изложено результаты исследований на территории и в окрестностях городища культуры Гава-Голиграды около с. Лисичники Залищицкого р-на Тернопольской обл. Охарактеризованы обнаруженные памятники, объекты и найденный материал.

Ключевые слова: раннежелезный век, Гава-Голиградская культура, городище, селище, вал, ров, сооружение, горшок, миска, кремневой серп, наконечник стрелы, зооморфная и антропоморфная пластика, глиняная модель колеса.

**INVESTIGATIONS OF LYSYCHNYKY HILLFORT
AND ITS VICINITIES IN 2009**

B. Zavitij

*Ivan Franko Lviv National University
Universytetska St. 1, Lviv, 79000, e-mail: zawitij@ukr.net*

The results of investigations within and in the vicinities of Gava-Goligrady type hillfort near village Lysychnyky (Zalishchyky district, Ternopil region) are presented. Discovered monuments, sites, and complimentary movable material are characterized.

Key words: Early Iron Age, Gava-Goligrady culture, hillfort, settlement, rampart, trench, construction, pot, bowl, flint sickle, arrowhead, zoomorphic and anthropomorphic plastics, clay model of a wheel.

*Стаття надійшла до редколегії 12. 02. 2012
Прийнята до друку 27. 04. 2012*